

Pedagogische tact is makkelijk, totdat het moeilijk wordt...

In het kader van het topic 'Aansluiten bij de behoeften van ieder kind' is dit een artikel over pedagogische tact. Tact in het algemeen is een eigenschap die je eigenlijk altijd moet inzetten bij, laten we zeggen, ongemakkelijke momenten. Het eren van een winnaar zonder de verliezer te kleineren is daarvan een voorbeeld. In dit stuk gaat het om recht doen aan mensen door aan te sluiten, te luisteren, te verstaan, te nuanceren, weerstand te geven en te delen, je eigen aannames te bevragen.

TEKST CORINA VAN DOODEWAARD

Onderwijs en Opvoedingszaken). Wie een traject volgt bij het NIVOZ, krijgt te maken met het concept van pedagogische tact. Zij hanteren een definitie die uitdaagt:

"het goede doen, op het juiste moment, ook in de ogen van de leerling"

Daarmee staat direct de kwaliteit van de relatie of de verbondenheid op het spel. In mijn ogen met name door het perspectief van leerlingen zo nadrukkelijk te benoemen. Het geeft een omkering die niet altijd vanzelfsprekend is. Net zoals quotes van "omdenken" of Loesje je soms zo prettig zelfinzicht kunnen geven...

Pedagogische tact wordt door het NIVOZ niet alleen gezien als een handeling op een te onderscheiden moment. Het concept wordt niet uitgewerkt als competentie, maar als iets van je hele zijn. Max Van Manen (2014) zegt daarover:

"In situaties die vragen om tact is er nooit tijd om te reflecteren op een plan de campagne. Tactvol handelen doe je onvoorzien, onmiddellijk, situationeel en improviserend. En tact als een vorm van menselijke interactie houdt in dat je op een bewust-actieve manier in een situatie staat: gevoelig, ontvankelijk, bedachtzaam" (p. 72).

Niet elk kind is zoals jij. En hoewel dat een open deur lijkt, komt het toch nog vaak voor dat leerlingen zich niet gezien voelen om wie ze zijn. Dat zij zich vervreemd voelen van wat er in het bewegingsonderwijs gebeurt. Dat zij vluchtroutes ontwikkelen om zo weinig mogelijk hoeven te participeren (Brehdahl, 2013; Gray, Treacy & Hall, 2019; Slagt, 2018). Volgens die leerlingen gaan gymleerkrachten uit van het idee dat elke leerling de doelstellingen deelt die de leerkracht voor de les heeft uitgestippeld. Een breder perspectief op wat "meedoen" eigenlijk betekent in de gymles, zou hier kunnen helpen om het tactvol handelen in lastige situaties te vergroten. En het zou fantastisch zijn om daarover eens in gesprek te gaan met de "jeugd van tegenwoordig".

Het gaat er voor hen niet zozeer om wie je bent, maar hoe je bent.

Vertrouwen in de pedagogiek

Een van de docenten van het NIVOZ is Ellen Emonds. Als rasverteller sloot ze aan bij een

Isis (4) vond de eerste week op school wat raar: 'De juf stelt allemaal vragen waar ze zelf het antwoord al van weet'

VAN
GELUKKIGE
LERAREN

LEER JE
DE MOOISTE
DINGEN

Loesje

Postbus 1045

6801 SA Arnhem

www.loesje.nl

Omdenken door kinderen
via Marielle van den Hul-Kuijten

▲
Aandacht

studiedag van de Calo (april 2019) waar studenten uit de minor Speciaal Bewegen in the lead waren. Thema van de studiedag was het thema “Vertrouwen in de pedagogiek” (zie ook Huisman & Sietsma (2019)).

In Ellens verhaal stond vertrouwen centraal. En een van de dingen die ze duidelijk maakte was dat vertrouwen makkelijk is, totdat het moeilijk wordt. Sterk door haar geïnspireerd gaf ik een week later een workshop op de Twentedagen.

Pedagogische tact is makkelijk totdat het moeilijk wordt

Alles wat aandacht krijgt, groeit...?, dat was de titel van de workshop op de Twentedagen. Samen met collega Jaap Kleinpaste kreeg het verhaal in de voorbereiding vorm. Maar gebaseerd op de lezing van Ellen Emonds, werd de ondertitel: pedagogische tact is makkelijk totdat het moeilijk wordt. In de workshop gingen we met elkaar op zoek naar vraagstukken en dilemma's in onderwijs en opvoeding. Naar momenten waarop het schuurt. Momenten waarop het pedagogisch belang helemaal niet zo helder is, waar het lastig is om uit elkaar te halen wat ook in de ogen van het kind een goed vervolg zou zijn. Waar het kiezen is tussen twee minst goeie opties.

Om weer met die ogen van kinderen te kunnen kijken, is het interessant om naar boven te halen wat voor kind je eigenlijk zelf bent geweest – en wat je op school heeft geraakt. Waar was je gek op en wat maakte jouw schooldag bijzonder? Aan welke leerkracht denk je dan vooral terug? En wat was het wat diegene in jou “wakker” maakte? Welke ‘klik’ heb jij als kind gevoeld? Het zal niet verbazen, maar de verzameling die dan ontstaat, gaat vooral over ‘gezien zijn zoals je bent’. Of, iets preciezer: de meester die vroeg naar hoe je weekend was geweest, de juf voor wie je even koffie mocht

halen als het te druk werd, de juf die elke dag met de klas zong, de opleidingsdocent die durfde door te vragen toen het moeilijk werd.... Momenten waarop de relatie tussen de leerkracht en de leerling centraal kwam te staan.

*Mijn meester
ziet aan en in mijn
ogen als hij bij de
deur staat hoe ik
aan onze dag begin.*

*Wanneer het stormt
in mijn hoofd
vindt mijn juf
altijd een plek
voor mij in de luwte.*

*Mijn juf
rent me niet voorbij,
ze kent mijn tempo
en neemt me mee*

In de gespreksronde die we daarna voerden, gingen we hier dieper op in. Is de plek die school vroeger voor jou was, herkenbaar in de plek die school nu voor jou is, als leraar? Hoe kijk je aan tegen de jeugd van tegenwoordig en wat maakt jouw werkdag tot een fijne dag?

Herinneringen aan het schoolkind dat je zelf geweest bent, speelt (deels onbewust) een grote rol in je verwachtingen als docent (Miller & Shifflet, 2016). Gedrag van leerlingen dat je als lastig ervaart, werkt dikwijls stressverhogend (Goei en Kleijnen, 2010). En stress maakt dat je handelingsrepertoire smaller wordt waardoor je minder goed in staat bent om een goede leeromgeving te creëren. Je zult eerder in je “vaste groef” lopen (Van der Wolf en Van Beukering, 2009). En als je op je ‘vaste groef’ gaat, is het goed om te weten waar je valkuilen dan liggen.

Pedagogische tact: verdieping

Als we de definitie van pedagogische tact verdiepen, komen we op relatietekens die als volgt kunnen worden geduoid:

Pedagogische tact vraagt om aandacht, liefde en vertrouwen. Aandacht voor dat wat kwetsbaar is. Aandacht om je eigen aannames te willen bevragen, te willen reflecteren op je eigen handelen en mild te willen zijn in je oordeel over leerlingen. Pedagogische tact is makkelijk, totdat het moeilijk wordt.

De plicht om weerstand te bieden

Volgens Meirieu (2019) gaat het er in de pedagogiek om steeds weer situaties te bedenken die de leerling in staat stellen zijn vrijheid te omarmen.

Pedagogische tact

houdt de ruimte van een kind in stand,
het beschermt wat kwetsbaar is,
het voorkomt pijn,
het maakt heel wat kapot is,
het versterkt wat goed is,
het onderstreept wat uniek is
en het ondersteunt de ontwikkeling
om volwassen in de wereld te willen staan

(Biesta, 2018; van Manen, 2014)

Auteur

Corina van Doodewaard is als opleidingsdocent verbonden aan de bacheloren masteropleiding LO en sportpedagogiek (PESP) van Calo Windesheim.

Literatuur

Biesta, G. (2018). *De terugkeer van het lesgeven*. Culemborg: Phronese.

Bredahl, A.M. (2013). "Sitting and watching the others being active": The experienced difficulties in PE when having a disability. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 30, 40-58.

Gray, S., Treacy, J & Hall, E.T.(2019). Re-engaging disengaged pupils in physical education: an appreciative inquiry perspective. *Sport, Education and Society*, 24, 241-255.

Goei, S.L. & Kleijnen, R. (2009). *Literatuurstudie Onderwijsraad. Omgang met zorgleerlingen met gedragsproblemen*. Zwolle: Christelijke Hogeschool Windesheim.

Huisman, T. & Sietsma, S. (2019). Vertrouwen in de pedagogiek. De toepassing van pedagogische tact in het bewegingsonderwijs. *LO-magazine*, 107, 5, 18-20.

Manen, M. van (2014). *Weten wat te doen wanneer je niet weet wat te doen*. Driebergen: Nivoz.

Meirieu, P. (2019). *Pedagogiek. De plicht om weerstand te bieden*. Culemborg: Phronese.

Miller, K. & Shifflet, R. (2016). How memories of school inform preservice teachers' feared and desired selves as teachers. *Teaching and Teacher Education*, 53, 20-29.

Slagt,N. (2018). "Sorry, maar ik kan vandaag écht niet meedoen". *Vervreemding van het bewegingsonderwijs bij adolescenten meisjes in Nederland (masterthesis)*. Zwolle, Calo-Windesheim.

Stevens, L. & Bors, G. (2012). *Pedagogische tact*. Apeldoorn: Garant.

Wolf, K., van der & Beukering, T., van (2009). *Gedragsproblemen op scholen. Het denken en handelen van leraren*. Leuven: Acco.

Contact

CL.van.Doodewaard@windesheim.nl

Kernwoorden

pedagogiek, verdieping, vertrouwen, weerstand

Dat betekent dat onderwijs zo zou moeten worden aangeboden dat het voor de leerling mogelijk is om in vrijheid zelf actief te worden, zelf beslissingen te nemen, zelf te gaan leren. Dat kan overigens niet anders, dan leiden tot begrenzing. Pedagogisch handelen betekent niet dat het altijd gaat zoals de leerling wil: pedagogiek kent ook de plicht om weerstand te bieden (Meirieu, 2019).

Ellen Emonds toonde ons op het pedagogiekcongres op de Calo een prachtig filmfragment waarin te zien is, wat het is om weerstand te bieden zodat het kind zijn vrijheid kan omarmen. Het komt uit de film *Ray* (2004) en laat zien hoe in dit geval de moeder van een blind wordend kind haar zoon niet helpt als hij valt en haar roept. Vanuit het vertrouwen dat hij zichzelf kan redden. Maar je ziet ook de moeite die het kost om deze weerstand op te brengen. Veel makkelijker zou het zijn om het kind weer op zijn benen te zetten en te begeleiden naar een veilige omgeving waarin obstakels hem niet verhinderen in zijn gang.

Ook Biesta (2018) schetst het pedagogisch belang van weerstand bieden. Hij benoemt dit als het verschuivende perspectief van 'egologica' naar 'ecologica', in afstemming met de context. Een van de taken van het onderwijs is de wens van kinderen en jongeren aan te wakkeren om volwassen in de wereld te willen zijn en hun eigen vrijheid ter hand te nemen. Met alle verantwoordelijkheden van dien. Wie zijn eigen vrijheid oppakt, ontmoet onmiddellijk wat het is om daarmee ook de verantwoordelijkheid voor de vrijheid van de ander te willen dragen.

Volgens Meirieu (2019) vraagt dit in het onderwijs om 'pedagogische knutselaars'. Het vraagt aan de ene kant om didactische vasthoudendheid omdat je steeds weer opnieuw de meest aangepaste en best mogelijke leersituaties moet bedenken. Aan de andere kant vraagt het om pedagogische

tolerantie omdat je binnen de didactische situaties die je hebt bedacht de leerling steeds weer zal moeten uitdagen in vrijheid te gaan leren zonder daar geheel greep op te hebben.

Het begrip pedagogisch knutselaars vind ik prachtig. Het bevestigt voor mij het ontwerpkarakter van onderwijs. Je kunt je didactisch heel goed voorbereiden en scenario's bedenken van hoe het zal gaan als je de les voorbereid. Je kunt reflecteren op wat er aan de orde is geweest en hoe je toen hebt gehandeld. Maar in het pedagogische moment zelf, komt het aan op frontliniewerk (Van der Wolf en Van Beukering, 2009). Je moet iets doen als het moment daar is. Ook als een leerling boos of verdrietig, opstandig of lastig is. Het gaat er om ook in dat pedagogische moment de emotionele betekenis van de situatie waarin de leerling verkeert te onderkennen en je aandacht te verplaatsen van het gedrag dat zich voordoet naar de betekenis die erachter schuilgaat (Stevens & Bors, 2012).

Pedagogisch tact en bewegingsonderwijs?

Bewegingsonderwijs bezit als domein binnen de school unieke kenmerken als het om de opvoedingsrelatie gaat. Juist in ons vak komt het aan op vertrouwen, vrijheid en verantwoordelijkheid. Omdat je elke dag de ander tegemoet treedt en elkaar nodig hebt om lukkansen te creëren, hulp te verlenen, iets moeilijks te doen, spanning te ervaren, plezier te beleven, samen te werken en stralend te falen om het daarna gewoon opnieuw te mogen proberen.... Juist in zo'n vak waar ontmoeten centraal staat, valt er voor jongeren veel te leren. Juist in zo'n vak ligt het ontwikkelen van pedagogische tact voor het oprapen. En daarover vallen heel veel verhalen te vertellen. Verhalen die belangrijk zijn om je pedagogische tact te verdiepen en je aan de verhalen van anderen te verrijken. Laten we elkaar die verhalen vertellen!